

УДК 378.015.31:17.022.1

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ

Т. К. Бакуменко

У статті розглядаються окремі аспекти здійснення духовно-морального виховання студентів в педагогічних вищих навчальних закладах; надано сутнісну характеристику поняття «духовність», а також визначено, як саме здійснюється духовне зростання майбутнього педагога у процесі навчання. Автором розглянуто категорію «духовність майбутнього фахівця», її складові. Розкрито значення дисциплін педагогічного циклу у системі духовно-морального виховання студентів. Наголошено на важливості дотримання принципів особистісно орієнтованого підходу у цьому процесі. А також запропоновано нові підходи до здійснення духовно-морального виховання майбутніх педагогів. Окремо розглянуто перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Ключові слова: духовне зростання, духовність, моральний розвиток, духовні цінності, аксіологічний потенціал, самоактуалізація.

Постановка проблеми. Кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризується суперечливими тенденціями, нестабільністю, змінами світоглядних позицій, переорієнтацією цінностей та пріоритетів. Саме тому пріоритетними стають не стільки проблеми технізації життя, скільки його окультурення, створення людського суспільства, виховання у кожного з його членів позитивного мислення, душевної рівноваги, формування навичок конструктивної поведінки, свідомості й відповідальності за свої вчинки.

Сьогодні, коли Законом України «Про освіту» заявлено ідею модернізації освітньої системи, осучаснення навчально-виховних технологій, приведення їх у відповідність з вимогами життя нової епохи, дедалі актуальнішим стає свідоме існування людини, що ґрунтується на врахуванні нею власної природи і підпорядковується завданню самовдосконалення, духовного зростання, морального розвитку. Так, забезпечити майбутньому педагогу належний освітній та

фаховий рівень у наш час означає залучити його до діяння (цінностей Творчості), переживання (цінностей Любові), осягнення (цінностей Істини, розуміння). Життєво компетентною та життєво придатною можна вважати лише таку особистість, яка не лише має певну сукупність знань, але й усвідомлює їх сенс, прагне реально їх використати, відчуває значимість досягнутого результату, діє доцільно, розуміючи користь своїх вчинків для себе та інших. О.Л. Кононко вважає, що педагоги в усі часи були носіями високих ідеалів, провісниками нового світогляду, уособленням моральних якостей. Саме тому поняттям «освіта» позначають процес і результат формування духовного обличчя вихованця, удосконалення його здібностей, душевного життя і поведінки, становлення його індивідуальності, зростання соціальної компетенції.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що проблема оновлення змісту та гуманізації цілей освіти не нова. Над її розробкою працювали Л.С. Виготський, Л.А. Венгер, Д.Б. Ельконін, О.В. Запорожець, Г.С. Костюк, В.К. Котирло, Г.О. Люблінська, М. Монтесорі, С.Ф. Русова, К.Д. Ушинський, С.Л. Рубінштейн, В.О. Сухомлинський. Так, педагоги-гуманісти вважали, що перебудова суспільних відносин, як правило, пов'язана з кризою традиційних моральних і духовних цінностей. К.Д. Ушинський стверджував, що найважливішими моральними рисами є любов до своєї вітчизни, до свого народу, чуйне та тепле ставлення до оточуючих, скромність, працьовитість, прагнення до корисної діяльності.

На сучасному етапі над проблемою формування духовності працює ряд вчених, серед яких: О. Майкіна, Г. Сагач, С. Соловейчик, І. Зеліченко, Л. Романок, Г. Шевченко, О. Целякова та інші. Так, на думку сучасних учених В.П. Андрущенко, І.І. Загарницької, І.А. Зязюна, М.Б. Євтуха, М.І. Боришевського, В.М. Жуковського, В.І. Лугового, Е.О. Помиткіна ситуація, що склалась у сучасному освітньому просторі України надає змогу окреслити низку суперечностей, що потребують негайного розв'язання:

– між нагальною потребою суспільства в активних творчих особистостях із розвинутою системою духовних і моральних орієнтирів, здатних до духовно-практичної діяльності та передачі моральних цінностей, ідеалів, і недостатньою розробленістю конкретних шляхів формування духовності майбутнього педагога у процесі його професійної підготовки;

– між аксіологічним потенціалом кожної з фахових дисциплін у формуванні духовності учнівської молоді і «переважанням» знаннєвого компонента змісту вищої освіти;

– між загостренням потреби в науково-методичному забезпеченні процесів формування духовної культури студентів педагогічних вишів та відсутністю ґрунтовних розробок із цього питання.

Отже, **метою статті** є вивчення проблеми формування духовності у студентів педагогічних вишів, педагогічних умов, що цьому сприяють, та запропонувати рекомендації щодо удосконалення такої діяльності.

Викладення основного матеріалу. Перш, ніж перейти до викладення основного матеріалу, вважаємо за доцільне розглянути сутність ключового поняття «духовність». Не існує одностайної думки щодо визначення цього поняття. Так, Платон, Аристотель, Г. Сковорода вважали, що поняття «духовність» є похідним від слова «дух» (лат. «spirit») та грец. «pneuma»), що означає рухливе повітря, повівання дихання, носія життя.

Вивченню проблеми духовності присвячено праці зарубіжних психологів Ф. Лерша, К. Юнга, К. Роджерса, Р. Мейя, М. Фрідмана, Дж. Портера, Е. Бартона, Дж. Коннора, Ш. Шустера та інших вчених, а саме: М. Бубера, М. Шелера, А. Швейцера, Хосе Ортега-і-Гассета, Е. Фрома. Відповідно до вчення цих науковців, духовність – це загальнокультурний феномен, який вміщує в собі не лише абстрактно-теоретичні цінності й ідеали, а й вчинки по совісті, істині та красі.

У психологічному словнику знаходимо наступне визначення цього поняття: «Духовність – це індивідуальна вираженість в системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб, ідеальної потреби пізнання і соціальної потреби жити, діяти «для інших».

В. М. Жуковський та інші вчені розглядають систему духовно-морального виховання студентів педагогічних вишів як складову взаємопов'язаних компонентів цілісного педагогічного процесу, виділяючи низку компонентів: ціле-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний та методичний.

Категорію «духовність майбутнього фахівця» розглядають як інтегративну професійно значущу якість особистості, що характеризується орієнтацією на духовні цінності культури в особистісному саморозвитку та міжособистісній взаємодії. До основних критеріїв сформованості цієї якості В. П. Андрущенко, В. І. Луговий відносять: культурну компетентність, представленість духовно-

культурних цінностей в аксіологічному потенціалі особистості, емпатійність, цілепокладання у сфері духовного життя та включеність студента у духовно-практичну діяльність.

Організація духовно-морального виховання майбутніх педагогів неможлива без прилучення їх до системи цінностей, культури та традицій українського народу, виховання шанобливого ставлення до його надбань та рідної мови; ознайомлення з культурою народів світу; формування культури міжетичних та міжособистісних взаємин; збагачення морально-духовних потреб; формування гуманістичних принципів; розширення досвіду духовного пізнання на основі активізації власної духовно-душевної роботи (за О. Л. Кононко) та прагнення до морально-духовного самовдосконалення. Зміст процесу духовно-морального виховання студентів ВНЗ має включати освітньо-виховні ресурси духовно-моральних надбань та краших досягнень світової та національної культури, що створює умови для формування механізмів саморозвитку студента (реалістичну самооцінку, самоконтроль та саморегуляцію поведінки, совість як внутрішню етичну інстанцію, децентрацію як подолання егоїзму). І. Л. Сіданіч, С. К. Стефанюк вважають, що соціокультурний потенціал навчального середовища ВНЗ сприяє становленню у студентів базису особистої культури, залученню до світу національних та світових культурних надбань, розвитку їх особистості, тобто уміння відповідально самовизначатись.

Система духовно-морального виховання студентів пов'язана не лише з діяльністю внутрішніх структурних підрозділів ВНЗ і напрямів навчально-виховного процесу, але й постійною взаємодією із зовнішнім середовищем, що впливає на визначення цілей, добір форм і методів здійснення виховної роботи. Організація взаємодії такої системи із навколишнім середовищем здійснюється шляхом налагодження співпраці з громадськими організаціями й установами міста, країни, музеями тощо. І. Л. Сіданіч вважає, що методика духовно-морального виховання студентів – це спеціально організований, цілеспрямований, інноваційний процес організації та стимулювання духовно-пізнавальної активності майбутніх педагогів. Цей процес, спрямований на збагачення моральної свідомості й поведінки майбутніх педагогів, їх залучення до світу вироблених людством цінностей; формування ціннісних основ ставлення до навколишнього світу, оточуючих (потреб, мрій, ідеалів, життєвих мотивів, цілей).

У процесі духовно-морального виховання майбутніх педагогів провідне місце займають дисципліни педагогічного циклу. Так, під час вивчення курсу історії педагогіки вони залучаються до скарбниці педагогічного досвіду педагогів минулого та сучасності, вивчають інноваційні підходи до роботи з дітьми та батьками. Під час лекцій з педагогіки та психології студенти набувають не лише професійних знань. У них поступово формується базис особистої культури. Тоді як практичні заняття допомагають визначити морально-духовне обличчя майбутнього педагога, рівень сформованості його життєвої та професійної компетенції як домірності власній природі та вимогам сучасного життя.

Майбутні педагоги під час лекцій та практичних занять привчаються здійснювати аналіз педагогічних ситуацій, набувають практичного досвіду приймати відповідальні рішення і відповідати за їх наслідки, вчиняючи по совісті; на практиці реалізовувати принципи особистісно-орієнтованого, гуманного відношення до вихованців, тим самим опановуючи навички високої культури педагогічної оцінки життєвих досягнень майбутніх вихованців. Студенти виконують творчі індивідуальні завдання, залучаються до науково-дослідної діяльності, виконують курсові, дипломні, магістерські роботи з питань духовно-морального виховання дошкільників, що дозволяє не лише сформувати у них інноваційний характер освітньої діяльності, використання сучасних виховних та навчальних технологій, але й створює належні умови для педагогічної творчості, вдосконалення педагогічної майстерності майбутнього вихователя, становлення рефлексивності як важливого чинника модернізації освіти.

Разом з тим, залишається не врахованим такий фактор духовно-морального розвитку як рівень громадської думки, що характеризується принциповістю, взаємовимогливістю, дисциплінованістю, та його вплив на дію деструктивних факторів, що гальмують духовний саморозвиток студента як професіонала. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне вжити наступні заходи: індивідуалізувати підхід до кожного студента при виконанні ним завдань практики, комплектувати їх для участі у різних видах навчальної діяльності з урахуванням їх психологічної сумісності. Ефективність проведення роботи з духовного саморозвитку студентів може суттєво підвищити вироблення у них навичок ефективного ділового спілкування.

Проведене дослідження підтвердило необхідність вдосконалення системи методичної роботи з майбутніми педагогами з питання їх

духовно-морального виховання. Для студентів необхідно, насамперед, створити культуротворче середовище, що стає рушійною силою для їх самоактуалізації та саморозвитку, де викладач стає свого роду амортизатором, який знижує вплив стресогенних чинників сьогодення, навчає спиратись на власні сили, формуючи тим самим гуманістичні цінності.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З метою подальшого удосконалення роботи з питання духовно-морального виховання студентів педагогічних ВНЗ важливо створити культуротворче середовище, що сприяє органічному поєднанню їх розвитку з формуванням базису особистої культури, його збалансованістю з національною та світовою культурою, забезпечує наступність і спадкоємність поколінь.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
2. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. – К.: Наш час, 2006. – 280 с.

ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ

Т. К. Бакуменко

В статье рассматриваются отдельные аспекты осуществления духовно-морального воспитания студентов педагогических высших учебных учреждений; дана сущностная характеристика понятия «духовность», а также определено, как именно осуществляется духовный рост будущего педагога в процессе обучения. Автором рассмотрена категория «духовность будущего профессионала», ее составные. Раскрыто значение дисциплин педагогического цикла в системе духовно-морального воспитания студентов. Отмечена важность личностно ориентированного подхода в этом процессе. А также предложены новые подходы к осуществлению духовно-морального воспитания будущих педагогов. Отдельно рассмотрены перспективы дальнейших исследований в данном направлении.

Ключевые слова: *духовный рост, духовность, моральное развитие, духовные ценности, аксиологический потенциал, самоактуализация.*

**CERTAIN ASPECTS OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION
OF STUDENTS OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATIONAL
ESTABLISHMENTS****T. K. Bakumenko**

Aspects of realization of spiritual and moral education of students of higher pedagogical educational establishments are examined; essential characteristic of the notion «spirituality» is given; and, besides, it is defined how the spiritual growth of the future teacher is carried out in the process of education. The category «spirituality of the future professional» and its components are examined by the author. The value of pedagogical cycle disciplines in the the system of spiritual and moral education of students is revealed. The author accentuates the importance of person-oriented approach in the named process. Besides, the new approaches to the implementation of spiritual and moral education of the future teachers are offered. The perspectives of the further research in this area are separately examined.

Key words: *Spiritual growth, spirituality, moral development, spiritual values, axiological potential, self-actualization.*

Бакуменко Тетяна Костянтинівна – викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: tanyaaksyonova@mail.ru

Bakumenko Tetyana Kostyantynivna – Teacher of the Department of Theory and Methodology of Preschool Education of Municipal Institution «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of Kharkov Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: tanyaaksyonova@mail.ru